

XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUV (Katta yoshli talabalar misolida)

Bozorova Gulmira Tangriberdiyevna

Xorijiy tillar o‘qituvchisi

Erkin izlanuvchi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada katta yoshli talabalarga xorijiy tilni o‘qitish jarayonining psixologik jihatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada xorijiy tillarni o‘qitishda psixologik nazariyalarni qo‘llash usullari, o‘qituvchining kasbiy til kompetensiyasi, o‘quv predmeti va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish omillari, ayniqsa katta yoshlilarda chet tillarini o‘rganish motivatsiyasi muhimligini ta’kidlaydi. Pedagogik psixologiyaning asosiy qismlarini belgilab berilgan va pedagogik psixologiyaning o‘qitish jarayonidagi ahamiyati va chet tilini o‘zlashtirishdagirolini ko‘rsatilgan, har bir o‘qituvchi mehnatini tashkil etishning asosiy bosqichlarini tahlil qilingan.

***Kalit so‘zlar:** kasbiy til kompetensiyasi, o‘qish motivatsiyasi, individual xususiyatlar, psixologik yondashuv .*

ABSTRACT

This article examines the psychological aspects of the process of teaching a foreign language to adult students. The article emphasizes the importance of the methods of applying psychological theories in teaching foreign languages, the professional language competence of the teacher, the factors of taking into account the subject and individual characteristics of students, especially the motivation of learning foreign languages in adults. The main parts of pedagogical psychology are defined, the importance of pedagogical psychology in the teaching process and the role of foreign language acquisition are shown, the main stages of organizing the work of each teacher are analyzed.

***Key words:** professional language competence, study motivation, individual characteristics, psychological approach*

KIRISH

Hozirgi kunda yuqori malakali mutaxassis bo‘lish nafaqat o‘z tor sohangizda professional bo‘lishni, balki chet tillarini ham puxta egallashni anglatadi. Katta yoshlilarda chet tilini muvaffaqiyatli o‘rgatish uchun turli omillar mavjud bo‘lib ularning eng muhimlaridan biri psixologiyaga tegishli. Turli xil psixologik jihatlarni chuqur tushunish o‘qituvchilarga o‘z ishidagi ko‘plab muhim daqiqalarni hal qilishga

yordam beradi: har bir o'quvchilar guruhida to'g'ri ishlash usulini topish; murakkab yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda o'quvchilarning malaka va ko'nikmalariga ko'ra to'g'ri yondashuvni amalga oshirish; chet tilini o'zlashtirishda yuqori motivatsiyani ta'minlash; til o'rganish jarayonida paydo bo'ladigan "to'siqlar" deb ataladigan tabiiy muammolarni bartaraf etish.

Ushbu maqolaning maqsadi katta yoshlilarda chet tillarini o'qitish va o'rganish jarayonida psixologiyaning rolini o'rganish va tahlil qilish va tilni samarali o'qitishda psixologik jihatlarni qo'llash zarurligini asoslashdir. Psixolingvistikaning ma'nosi. Hozirgi kunda bizning zamonaviy jamiyatimiz chet tillarini o'zlashtirishga bo'lgan katta ehtiyojni anglab yetdi, chunki bu yuqori malakali mutaxassis uchun yangi keng istiqbollarni ochib beradi, uning raqobatbardoshligini oshiradi, kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan turli xil xorijiy axborot manbalarini taqdim etgan holda hayotning barcha jabhalarida dunyoqarashini kengaytiradi. Chet tilini oson va samarali o'rganish jarayonida katta yordam psixologik tamoyillarni bilish bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

MATERIAL VA METODLAR

Katta yoshlilarda chet tillarini o'rganish muammosi bo'yicha ko'pgina olimlar psixologik tadqiqotlar olib borganlar. Jumladan, K.D.Ushinskiy, P.F.Kapterev, A.P.Nechaev, L.S.Vygotskiy, K.N.Kornilov, N.D.Levitov, A.N.Leontiyev, S.L.Rubinshteyn, D.N. Uznadze va boshqa mutafakkir olimlar ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar. Avvalo, biz psixolingvistika - til psixologiyasi tushunchasidan boshlamoqchimiz. Bundan ko'rinib turibdiki, psixolingvistika ikki fandan - tilshunoslik va psixologiyadan kelib chiqadi. X. Klarkning fikricha, psixolingvistika uchta psixik jarayonni o'rganadi.

T. Xarli ham xuddi shunday fikrni bildiradiki, X. Klark psixolingvistikani tilni tushunish, hosil qilish va tilni eslab qolish bilan bog'liq bo'lgan psixologiya jarayonlarini o'rganishga berilgan nom sifatida qaraydi. Ushbu ta'riflardan ko'rinib turibdiki, psixologiya, tilshunoslik va pedagogika o'rtasida qandaydir bog'liqlik mavjud. Pedagogik psixologiyaning o'quv jarayonidagi o'rni. Pedagogik psixologiya rivojlanish va yosh psixologiyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u shaxsning aqliy rivojlanishining yosh dinamikasini, aqliy jarayonning ontogenezini va rivojlanayotgan shaxsning psixologik sifatini o'rganadi. Ontogenez deganda alohida organizmning tug'ilishidan to o'limigacha bo'lgan rivojlanish jarayonlarining ketma-ketligi tushuniladi. Ushbu rivojlanish tarixi ko'pincha oddiqlikdan yuqori murakkablikka o'tishni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, rivojlanish va yosh psixologiyasining barcha muammolari buxgalterning yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ko'rib chiqiladi. Pedagogik va yosh psixologiyasi o'z tadqiqotlarida

umumiy psixologik qonuniyatlarni ochib beruvchi, psixik jarayonlar, psixik holatlar va shaxsning individual-psixologik xususiyatlarini o'rganuvchi umumiy psixologiya nazariyalariga asoslanadi.

Xorijiy til o'qituvchilari katta yoshlilarga chet tilini o'rgatish darslarida xorijiy tillarni o'qitishga bo'lgan zamonaviy psixologik yondashuvlarni to'g'ri tashkil etishlari lozim. Ular chet tilini o'rgatish bo'yicha pedagogik mahorati va kasbiy kompetentlik darajasini oshirish yuzasidan o'z pedagogik faoliyatlariga innovatsiyalarni tatbiq etishning samarali shakllarini, didaktik vositalar va elektron o'quv materiallarini yaratish texnologiyalarini bilishlari hamda ulardan ta'lim jarayonida foydalanishlari talabalarning xorijiy tillarni o'rganishi sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Til o'rganishning va uni o'rgatishning psixologik o'ziga xosligi chet tilidagi matnni idrok etish, chet tilidagi so'zlarni xotirada saqlash bilan xorijiy til o'quvchilari chet tilini o'zlashtirishi jarayonida ularning o'zga tildagi tafakkuri kengayib borishini ta'minlashning psixologik jihatlarini bilishni talab qiladi. O'qituvchi xorijiy tilda talabalarning rivojlanishiga xos bo'lgan psixologik xususiyatlarni o'rganishi, o'quvchilar aqliy taraqqiyotining psixologik qonuniyatlaridan xabardor bo'lishi, talabalarning psixologik taraqqiyotiga faol ta'sir qiluvchi omillarni o'rganishi ular bilan bo'ladigan munosabatlar uchun zarur psixologik ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Xorijiy tilda talabalarning chet tilida mustaqil, erkin fikrlash doirasini kengaytirish, ular bilan suhbatlarni to'g'ri tashkil eta olishga ham bog'liq. Katta yoshli talabalarning o'z hayoti o'rtasidagi bog'liqlikning psixologik jihatlarini anglashi lozim. Bugungi kunda talaba chet tili darslarini o'zlashtira olmayotgan holatlarni ushbu masala bilan bog'liq bir qator muammolar keltirib chiqarishi mumkin. Katta yoshli talaba ilk bor universitetga borib, sistematik ravishda aqliy mehnat bilan shug'ullanishni boshlaganida ko'proq ustozlarning yordamiga muhtoj bo'ladi.

NATIJA

19-asr oxirida pedagogika va psixologiyada ko'plab tajribalar va yutuqlar amalga oshirilganda pedagogik psixologiya mustaqil sohaga aylandi. U ta'lim psixologiyasi, tarbiya psixologiyasi va o'qituvchi psixologiyasidan iborat.

Ta'lim psixologiyasi o'quvchilarning qanday o'rganishi va rivojlanishi bilan shug'ullanadi, ko'pincha iqtidorli bolalar va o'ziga xos nogironligi bo'lgan kichik guruhlariga e'tibor beradi.

Ta'lim psixologiyasini chuqurroq tushunish uchun uning boshqa fanlar bilan o'zaro aloqasini to'g'ri tekshirish yaxshiroqdir. Ko'pgina ma'lumotlar Psixologiyadan keladi, lekin u o'z navbatida fanning boshqa ko'plab sohalarini

boyitadi. Ta'lim psixologiyasi kognitiv fan va o'rganish fanlaridan oladi va unga hissa qo'shadi.

Talabalarning qobiliyatlarini yaxshiroq tushunish uchun har bir o'qituvchi o'zining farqlovchi xususiyatlari, individualligi bilan nafaqat balog'at yoshida, balki bolaligida ham tanishishi kerak, deb hisoblaymiz. Shu maqsadda pedagogik psixologiya inson taraqqiyoti nazariyalarini ishlab chiqadi va qo'llaydi. Bu yerda ular juda muhim, chunki ularning asosiy maqsadi aqliy qobiliyatlardagi barcha o'zgarishlarni, bilimning tabiati haqidagi axloqiy fikrlashni tekshirishdir.

O'quv jarayonini tashkil etish. O'qitish jarayonini tashkil etar ekan, o'qituvchi ta'lim tamoyilini qo'llashi, o'qitishning psixologik jihatlariga e'tibor berishi va o'qitish materiali va uslubini o'quvchilarning jismoniy rivojlanishiga moslashtirishi kerak [1;146–148. - b.]

Tilni muvaffaqiyatli o'zlashtirish jarayonining navbatdagi bosqichi talabalarning diqqatini jalb qiladi. Materialni yaxshiroq taqdim etish va uni talabalar tomonidan o'zlashtirishi uchun o'qituvchi ham diqqatni yo'naltirish jarayoni va berilgan dars materialini o'zlashtirish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan psixologik nazariya bilan tanishishi kerak. Bundan tashqari, har bir o'qituvchi uchun talabalarning diqqatini jamlash juda muhimdir. Buning uchun o'qituvchi turli xil o'qitish usullaridan foydalanadi. Shunday qilib, ko'rgazmali yordamni aniq vaqtda qo'llash bu holatda katta yordam beradi. O'qituvchi bir necha daqiqadan so'ng o'quvchilarning e'tiborini yo'qotmaslik uchun g'amxo'rlik qilishi kerak. Vizual yordamni o'z vaqtida ishlatish juda muhim, aks holda ta'sir butunlay teskari bo'ladi. Masalan, dars boshida sinf oldiga osilgan rasm yoki biron bir stol ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi, chunki o'quvchilar buni allaqachon ko'rgan va ularning diqqati bir vaqtning o'zida to'planmaydi. Bunday holda, ko'rgazmali yordamni o'z vaqtida ishlatmaslik salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin[2;15–20. - b.].

S. Hardjononing fikricha, o'quvchilar egallashlari kerak bo'lgan tushunish ikki turga bo'linadi: umumiy tushunish va maxsus tushunish. O'quvchilar faqat umumiy tushunchaga ega bo'lsalar, ularning bilimlari yuzaki bo'ladi va aksincha, agar o'quvchilar faqat aniq tushunchaga ega bo'lsalar, ular faqat bir oz bilimga ega bo'ladilar. Masalan: o'qituvchi chet tilidan qandaydir qiyin gapni aytadi. Agar o'qituvchi tarjimasini bersa, o'quvchilar jumlaning umuman tushunadilar, chunki ular iboralarni, tuzilmalarni va hokazolarni tushunmaydilar. Aksincha, agar o'qituvchi o'quvchilardan faqat aniq narsalarga, masalan, so'zlarning ma'nosiga e'tibor berishni so'rasa, grammatik zamon va boshqalarni o'rgansa, o'quvchilar butun gapni tushunmaydilar. Bu shuni anglatadiki, o'qituvchi o'quvchilarga o'qigan narsasidan natija olish imkoniyatini berish uchun materialni taqdim etishda ushbu ikkala

tushunishga ham e'tibor berishga harakat qilishi kerak. Oxirgi o'quvchining tajribasi yangi materialni tushunishda muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Amalga oshirilgan tadqiqotlardan shunday xulosa qilish mumkinki, katta yoshlilarda chet tillarini o'qitish nafaqat ta'lim fanining asosiy tamoyillariga, balki psixologiya fanining tamoyillarini ham qo'llashga asoslangan bo'lsa, samaraliroq bo'ladi, chunki har bir turdagi ta'lim aqliy jihatlar bilan bog'liq.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib psixolog olim A.K.Shamshetovanning ilmiy maqolalaridan foydalanilgan holda xulosa qilish mumkinki, xorijiy til o'qituvchilari katta yoshli talabalarga ingliz tilini o'rgatishda psixologik individual xususiyatlarini hisobga olib va ularga mos keladigan ikki yoki besh daqiqali ingliz tilida kayfiyatni ko'taruvchi psixogimnastika mashqlarini to'g'ri tashkil etib borishlari dars samaradorligini oshiribgina qolmay, talabalarda pozitiv emotsional munosabatlarni ham shakllantirib borishiga e'tibor qaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Abbasovna S. M. Professional Competence of Teachers and its Formation //Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 4. – С. 52-55.
2. Arif, N. (2012). The application of psychology in teaching foreign languages. Retrieved from <http://journal.unbari.ac.id/index.php/JIP/article/view/74>
3. Bozorova Gulmira Tangriberdiyevna. (2021). TEACHING ENGLISH AS A MEANS OF COMMUNICATION. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 146–148. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/15193>.
4. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: М.: Глосса, Москва, 2000
5. Kudysheva, A. A. Psychology of teaching foreign languages. 2010.
6. Мирлюбов А.А., История отечественной методики обучения иностранным языкам. – М.: Ступени, 2002
7. Rakhmanberdiyeva, K. S. (2022). FORMATION OF INDEPENDENT EDUCATION IN STUDENTS. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 328-330.
8. Rakhmanberdiyeva, K. S. (2022). Analysis of independent learning technology in foreign language teaching to students. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(3), 35-39.

9. Saidova, M. A. (2021). Ways to evaluate the professional competence of teachers and its formation. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(Special Issue 2), 168-172.
10. Saidakbarova Saodat Parkhadjanovna. Инглиз ва ўзбеклингвوماданиятида гастронмик фразеологизмлар. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti.: 2021
11. Saidakbarova Saodat Parkhadjanovna Самарқанд давлат чет тиллар институти Халқаро илмийамалий анжуман “Маданиятлараро мулоқот Ўзбекистон туризми нигоҳида: тажриба, долзарб муаммолар ва истиқболлар” Материалы конференции Ст.116-1181
12. Saidakbarova Saodat Parkhadjanovna. Discovering culture through the gastronomic phraseology (in English and Uzbek languages) Материалы конференции The XVIII International scientific and practical conference Modern view and research. 2020/6 Ст.193-1961
13. Abdullayeva, M. (2022). THE APPEARANCE OF THE TERM “EDUCATION DICTIONARY” IN WORLD LINGUISTICS IS ANALYZED. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 29), 48-52.
14. Solievich, T. N. (2022). Specific aspects of improving the quality of education in higher education institutions. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(9), 31-34.
15. Temirov, N. S. (1996). The school students of Uzbekistan: Image of the family. *Russian Education & Society*, 38(8), 80-89.